

Aronas GUREVIČIUS

Ragana kaime ir teisme (kaip magiją suprato liaudis ir mokytieji)

Pabaiga. Pradžia ankstesniame žurnalo numeryje

4.

Uždaras viduramžių kaimo gyvenimas pasižymėjo konservatyvumu ir kartojimusi, nulemtu pačios žemės ūkio darbų prigimties. Valstiečių bendruomenė nuolat griebdavosi pastovumą palaikančių priemonių, bet šis pastovumas vis tiek tebuvo santykinis, svirus. Viduramžių kaimo gyvenime, persmelktame magijos, žmogaus kiekviename žingsnyje tykojo pavojai. Santykiuose su gamta, kurios nemokėta suvaldyti ir kuriai reikėjo daryti poveikį siekiant geresnio derliaus, gyvulių prieauglio, ginantis nuo stichinių nelaimių, užtikrinant palankius orus, gydant ligas ir nutikus visokioms negandoms – visais šiais atvejais reikėjo taikyti ypatingą maginę techniką, nes kasdienybė ir antgamtė valstiečio sąmonėje nebuvo perskirtos. Vienokiu ar kitokiu mastu magijos griebdavosi kiekvienas, tačiau ypač įgudę asmenys – burtininkai ir burtininkės, žiniuonės ir pranašautojai, nors patys kėlė baimę bei nerimą, kaimo bendruomenės gerovei ir normaliam funkcionavimui buvo gyvybiškai būtini. Pagal viduramžių pažiūras, žmogaus kūnas yra mikrokosmas, veikiamas įvairių visatos, t. y. makrokosmoso, jėgų, tad šias paslaptingas, galingas jėgas reikia permaldauti ir neutralizuoti. Ligų ir mirties priežastimi tos epochos žmogus buvo linkęs laikyti netinkamą elgesį, pranašingų ženklų nepaisymą, o visų pirma – piktavalius kitų žmonių veiksmus. Burtininkas, ragana galėjo būti naudingi, bet galėjo ir kelti grėsmę. Iš čia dviprasmiškas santykis su jais. Viduramžių žmogus noriai naudojosi jų paslaugomis, bet neretai juos ir gujo¹. Vis dėlto didžiąją dalį viduramžių šis gujimas tepasireiškė spontaniškais savavališkais susidorojimais, o ne teisminiu persekiojimu. Kaip jau sakyta, bažnyčia tuo laikotarpiu smerkė liaudies tikėjimą raganų ir burtininkų antgamtiškomis galiomis, laikydama jį krikščionybei prieštaraujančiu prietaru.

Padėtis iš esmės pasikeitė viduramžių pabaigoje, kai dvasininkija ir pasaulietinė valdžia pradėjo atkakliai sieti raganavimą su erezija (kai kuriose šalyse terminai „ragana“ ir „valdėnsas“ tapo sinonimais) ir žiauriai jį persekioti. Įsiliepsnojo laužai. Nugalėjo teologų ir teisininkų pažiūra, esą žmogus galys sudaryti sandėrį su velniu ir, šitaip užsitikrinęs jo pagalbą, jam tarnauti. Taip atsirado nauja raganavimo samprata: ragana – ne šiaip žiniuonė ar burtininkė, išmananti magijos paslaptis, ji – Šėtono tarnaitė, sudariusi su juo sandėrį, su juo lytiškai santykiavusi ir, jo vadovaujama bei padedama, kenkianti žmonėms ir jų turtui. Ankstesniais laikais (kaip ir ne Europos tautose) tai buvo pavienės raganos ir burtininkai, o XV–XVIII a. raganų persekiotojai jas kaltino masiniais sambūriais bei organizuotu nelabojo kultu: raganos reguliariai renkasi į sąskrydžius ir juose atliekančios ritualus, kuriuos sudaro išvirkščios krikščioniškos mišios, ir kitus pasibjaurėtinus veiksmus, kuriais anksčiau buvo kaltinami eretikai. Tuo būdu Šėtonas tarsi turįs savo bažnyčią – antibažnyčią, o raganos – jos parapijietės bei šventikės. Dėl viso to kaltinimai raganavimu itin priartėjo prie kaltinimų erezija². Tokios mokytojų pažiūros į raganas buvo tolimos nuo raganos vaizdinio liaudyje. Burtininkės vaizdinys pakito ir demonizavosi. Kunigai ir pamokslininkai nepaliaudami teigė parapijiečiams mintį apie velnio ir jo tarnų kišimąsį į gyvenimą – demonomanija pradėjo apimti plačiąsias Vakarų Europos gyventojų mases, smarkiai paaštrindama ir be to įtemptą visuomenės psichologinį klimatą. Į politinius ir religinius priešininkus buvo įprasta žiūrėti kaip į velnio tarnus: protestantams – į popiežininkus, katalikams – į protestantus, vieniems ir kitiems – į žydus, turkus, raganas... Demonomanija teikė universalų priešų modelį³. Lengva įsitikinti, jog konstruojant raganų sąskrydžio vaizdinį, su šokių rateliais bei ritualine puota, buvo pasitelktas liaudies apeigų modelis, tik papildytas Šėtono garbinimu ir visuotiniu paleistuvavimu. Raganų demonizavimas vyko pagreičiui su valstietišku švenčių demonizavimu.

1. Pasak R. Miušembėlė, tyrusio Šiaurės Prancūzijos raganų teismų medžiagą, burtininkai kėlė baimę kaimynams, bet buvo populiarūs tarp tolimesnių kaimų gyventojų. Žr. R. Muchembled. *La sorcière au village: XVe–XVIIIe siècle*. Paris, 1979, p. 55 ir t.

2. J. B. Russell. *Witchcraft in the Middle Ages*. Ithaca–London, 1972.

3. J. Delumeau. *La Peur en Occident (XIVe–XVIIIe siècles): Une cité assiégée*. Paris, 1978.

Taigi – kaip įminti istorinę raganų medžioklės mįslę? Liberaliosios istoriografijos tradicinis požiūris skelbia: raganų medžioklės šaltinis – tai tamsybėse skandinčios masės paklydimai, kuriuos saviems tikslams išnaudojo bažnytiniai obskurantai; persekiojimai baigėsi, kai šis „viduramžių tamsybėje“ gimęs paklydimas buvo įveiktas Apšvietos. Šiuo metu jau aišku, kad liaudimi ne tik buvo pasinaudota, o kad ji pati įvykiams darė tam tikrą, kartais gana aktyvią įtaką. Raganų persekiojimams vadovavo vienuoliai dominikonai, artimai susiję su miesto ir kaimo prastuomene, kurioje jie skleidė savo pamokslus. Dominikonai geriau nei bet kas kitas turėjo žinoti gyventojų masės nuotaikas ir psichologiją ir, ją veikdami, savo ruožtu gauti iš jos impulsus. Žinoma daug atvejų, kai raganų persekiojimo iniciatyva priklausė kaimiečiams, kai parapijiečiai kreipėsi į valdžią reikalaudami išnaikinti raganas, nepaisant išlaidų (nes lėšos, reikalingos teisminės bylos nagrinėjimui, valdininkų ir budelio atlyginimui, suimtųjų išlaikymui, nuteistųjų bausmės įvykdymui ir banketui, paprastai iškeliamam įvykdžius bausmę, būdavo išieškamos iš bendruomenės, kurioje vyko procesas, o jos būdavo didelės ir ne visuomet padengiamos konfiskuotu aukos turtu).

Didžiausiu istorikų pasiekimu pastaraisiais metais laikytina ne tai, kad jiems būtų pavykę išspręsti masinio raganų persekiojimo Vakaruose problemą, o veikiau tai, kad jie sugebėjo ją reformuluoti. Nuo šiol tyrinėjami ne vien demonologų ir jų kritikų traktatai, bet ir teismo procesų protokolai, juolab ne paskirai kaip vienas kitas pavyzdys, o kaip visuma, pristatanti tą ar kitą vietovę, grafystę, šalį atitinkamu laikotarpiu. Taip ryžtingai pakeistas pats požiūrio taškas, ir raganų persekiojimo problema dabar nagrinėjama pirmiausia nebe „iš viršaus“, intelektualų bei valdančiųjų požiūriu, o „iš apačios“, nes teismų aktuose atsispindi ne tik teisėjų, kurie vadovavosi demonologine doktrina ir ją perėmusiais įstatymais, pozicija, bet ir ieškovų bei liudininkų, t. y. kaltinamųjų kaimynų, ir pačių kaltinamųjų santykis su raganavimu, kad ir koks prislopintas teismų dokumentuose būtų jų balsas.

Raganų teismų procesus tyrinėjant nusakytame liaudies kultūrinės tradicijos ir oficialiosios, bažnytinės tradicijos tarpusavio santykio kontekste, tenka pripažinti, kad būtent čia, teismo kameroje, itin išryškėja šio santykio pokyčiai. Daugiau nebėra kalbos apie vienos tradicijos prisitaikymą prie kitos – iš ambivalentiško „dialogo-konflikto“ liko vien tik konfliktas. Teisėjai nebeturi nei supratimo, nei noro suprasti kitą tradiciją. Santykinį pakantumą, kurio bažnyčia viduramžių laikotarpiu buvo priversta laikytis liaudies tikėjimų, ritualų, maginių praktikų atžvilgiu, keičia visai kita strategija, kurios tikslas – visiškai užgniaužti liaudies kultūros dvasinę autonomiją. Išryškėja atkakli, nuosekli mokytosios

Velnius ir moteris ant žirgo. Michaelio Volgemuto (M. Wogelmuto) graviūra. 1493 m. Iš Niurnbergo kronikos.

tradicijos atstovų pastanga atitinkamus liaudies kultūros elementus išversti į demonologijos kalbą. Toks vertimas, iš pagrindų keičiantis liaudies tradicijos prasmę ir turinį, – tai pasirengimas ją sunaikinti.

Prielaidas tokiam pokyčiui sudarė smarkiai pasikeitusi bažnyčios pozicija. Nuo liaudies tikėjimo raganomis pasmerkimo, būdingo didžiajai daliai viduramžių, bažnyčia perėjo prie pačių raganų pasmerkimo. Tikėjimas velnio galybe, žmogaus gebėjimu užmegzti su juo santykius ir sudaryti vasalinį sandėrį turėjo tiek knygines, tiek ir liaudiškas šaknis. Dabar jau nebeįmanoma tvirtai pasakyti, kokioje aplinkoje pirmąsyk atsirado šis tikėjimas, galima tik konstatuoti jo visuotinumą. Sisteminių rišlumą demonologijai teikė teologinė mintis, tačiau jos elementų būta ir tautosakoje, liaudies pažiūrose. Tikėjimas raganų realumu ir jų gebėjimu visai kenkti „nuo pat pradžių“ būdingas liaudies sąmonei, tad galima būtų manyti, jog bažnyčios pozicijos pasikeitimą, perėjimą nuo šio tikėjimo neigimo prie raganų kenksmingumo pripažinimo, lėmė tikinčiųjų spaudimas. Vis dėlto „mokytojų“ raganavimo traktuotė iš pagrindų pakeitė jo įvaizdį, totaliai jį demonizavusi. Šis naujasis, teologinis bei juridinis, tikėjimas raganomis galiausiai visu aštrumu buvo atgręžtas prieš pačią liaudies kultūrinę tradiciją, kurios gelmėse užsimezgė ir amžių amžius gyvavo daugelis jo elementų.

Pažymėtina, kad raganų demonizavimas prasidėjo gerokai anksčiau nei jų persekiojimas: jau XIII a. teologų, tarp jų Tomo Akviniečio, buvo pripažinta galimybė raganai susieiti su velniu, išplėtotas mokymas apie sukubus ir inkubus. Bet nei tuomet, nei dar ilgai po to šie scholas-

tiniai samprotavimai nebuvo tiesiogiai pritaikomi gyvenime. Net ir tokių liūdnei pagarsėjusių dokumentų kaip popiežiaus Inokentijaus VIII bulė *Summis desiderantes affectibus* (1484 m.) bei Institorijo (Institoris) bei Šprengerio (Sprenger) *Raganų kūjis* (1486 m.) praktinius padarinius reikia vertinti nuosaikiai. Žinoma, netenka abejoti, kad šie veikalai įkvėpė būsimojus raganų persekiotojus. Vis dėlto nedera pamiršti, kad popiežiaus bulės ir Kūjo pasirodymą nuo masinės raganų medžioklės pradžios, t. y. XVI a. septintojo dešimtmečio, skyrė ištisas šimtmetis. Kitaip tariant, teorinis raganų persekiojimo pagrindimas keliais šimtmečiais aplenkė patį persekiojimą. Vadinas, jų istorija nėra tokia paprasta ir nuosekli, kokią ją vaizdavosi XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios istorikai Henris Čarlzas Ly (Henry Charles Lea), Džozefas Hansenas (Joseph Hansen) ir kt. ir kaip ji vis dar kartais tebevaizduojama. XVI a. pabaigos ir XVII a. vėjus nebuvo ankstesnio eretikų persekiojimo tąsa, ir demonologija pati savaiame nevirto siaubinga XVI pabaigos ir XVII a. praktika. Reikėjo ypatingų socialinių ir socialinių-psichologinių sąlygų, kad šis procesas, kuriame racionalizuoti prietarai susilydė su masinėmis baimėmis ir politiniu išskaičiavimu, galėtų įsibėgėti.

Pasižiūrėkime, kas dėjosi teisme, teisiant raganą. Standartinį kaltinimą, duodavusį jam pagrindą, paprastai sudarė kaimynų skundas dėl žalos, kerėjimo veiksmais neva padarytos tam tikro asmens, paprastai gyvenusio toje pačioje gyvenvietėje ar netoliese. Raganos vaizdinys, kuriuo ligi šiol kartais vis dar operuoja istoriografija, – vieniša pagyvenusi moteris, senė, našlė, praradusi artimuosius ir bet kokią materialinę paramą; kaimynai atsisakė jai padėti, o ji jiems pagrasinusi, ir jos grasinimai netrukus išsipildė. Tačiau šis stereotipas tik iš dalies teatitinka tikrovę. Be pagyvenusių moterų, tarp kaltinamųjų raganavimu ne rečiau pasitaiko ir santykinai jaunos moterys, ir merginos, ir vyrai, o be vargšų, – ir pakankamai aprūpinti asmenys. Bet kuris asmuo, netgi vaikas, galėjo tapti kaltinimo auka.

Grasinimų ir bandymų juos įgyvendinti iš tariamos raganos pusės galėjo ir nebūti. Tačiau palyginti negausios kaimo ar miestelio bendruomenės nariai, vienas su kitu artimai pažįstami, vadovavosi savo vertinimais, kuriuos taikė kiekvienam, su kuo tik kasdieniame gyvenime susidurdavo. Jų požiūris į buitinių negandų bei šeimyninių ar asmeninių nelaimių priežastis buvo maždaug toks pat, kokį etnologai užtiko Afrikos tautelėse⁴: kai susirgdavo kieno nors šeimos narys, mirdavo kūdikis, pradėdavo kristi gyvuliai, pradingdavo koks nors daiktas, ištikdavo nederlius, jie tvirtai žinojo, kad bėda

negali būti paaiškinta paprastu atsitiktinumu ar vien tik gamtinėmis priežastimis – čia būtinai bus pasireiškusi kažkieno pikta valia ir griebusis maginių veiksmy, kerų, o tuo visuomet nesunku įtarti vieną ar kitą asmenį, kurio arba reputacija ne visai nepriekaištinga, arba su kuriuo paprasčiausiai santykiai įtempti. Kaltinimai raganavimu ištaisai atskleidžia vidinius kaimo konfliktus tarp atskirų individų arba tarp kolektyvo ir individo.

Asmenys, laikę save nukentėjusiais, keršijo taramai kaltininkei arba patys su ja susidorodami, arba apskųsdami valdžiai. Skunduose buvo kalbama apie žalą, padarytą juodosios magijos priemonėmis, bet *maleficium* ribų kaltinimas neperžengdavo, ir nelabasis nebuvo minimas. Tačiau perdavus bylą į valdžios rankas, padėtis keitėsi iš pagrindų. Štai čia ir įvykdavo perėjimas nuo liaudiškosios, buitinės, tradicinės raganavimo sampratos prie teisinės bei teologinės. Nuo pat proceso pradžios teisėjų dėmesio centre atsidurdavo ne pats *maleficium*, o ta sąlyga, kuri, jų požiūriu, tik ir galėjo maginius veiksmus padaryti efektyvius. Teisėjai jau iš anksto turėjo pasiruošę sąrašą klausimų, kurių jie klausdavo kaltinamosios, siekdami prisipažinimo, kad savo kerėjimus ji atliko padedama nelabojo. Visas jų dėmesys buvo sutelktas į sandėrį su velniu ir į aplinkybes, kuriomis jis buvęs sudarytas, į raganos lytinius santykius su tamsybių kunigaikščiu, orgijų lankymą ir jų nusakymą, taip pat į aiškinimąsi, kas dar tose orgijose yra dalyvavęs⁵. Neišvengiama ir visai suprantama tokių kaltinimų pasekmė buvo ta, kad proceso auka išsigindavo ryšio su nelabuoju. Tačiau teisėjai būdavo ypač atkaklūs, siekdami žūtbūt išgauti jiems reikalingus prisipažinimus. Jų požiūriu, proceso tikslas kaip tik ir buvo atskleisti nusikalstamą sandėrį tarp raganos ir Šėtono.

Iš esmės jėgos čia išsidėstydamo štai kaip. Priešais teisėjus, persiėmusius demonologijos sąvokomis ir tikėjusius, jog kovoja prieš Šėtoną ir jo kariauną, stovėjo moteris žiniuonė, kuri savo žiniomis bei įgūdžiais tęsė praamžę liaudies kultūrinę tradiciją. Jos niekas nekaltino tuo, kuo ji iš tikrųjų užsiėmė, t. y. būrimais, pranašavimais, gydymais, jos kaltė buvo vaizduojama visai kitomis kategorijomis – kaip sandėris su velniu, sangulavimas su juo, naktiniai skrydžiai į puotas, pasivertinėjimas, kūdikių žudymas siekiant jų kūnus panaudoti kerėjimo priemonių gamybai... Liaudies magija,

4. К. А. Мелник-Симонян. Социальные функции ведовства в африканском обществе: Обзор трудов британских социальных антропологов (1940–1970 годы). Iš: *Народы Азии и Африки*, 1978, Nr. 1; К. А. Мелник-Симонян. *Африканские религии*. Москва, 1978.

5. Nurodytas skirtumas tarp mokytojų ir liaudies raganavimo sampratų, kurios susidurdavo teismo nagrinėjimo metu, buvo nustatytas R. Kieckheferio, tyrusio ankstyvuosius raganų procesus (iki 1500 m.). Dabar jį patvirtino „klasikinio periodo“ raganų procesų tyrimai. Žr. R. Kieckhefer. *European Witch Trials: Their foundations in popular and learned cultures: 1300–1500*. Berkeley–Los Angeles, 1976; *Hexenprozesse: Deutsche und skandinavische Beiträge*, hrsg. von Chr. Degen, H. Lehmann, D. Unverhau. Neumünster, 1983, p. 12; W. Behringer. *Scheiternde Hexenprozesse*. Iš: *Kultur der einfachen Leute: Bayerisches Volksleben vom 16. bis zum 19. Jahrhundert*. Hrsg. von R. von Dulmen. München, 1983, p. 68.

neatskiriamas tos epochos valstiečių gyvenimo dėmuo, tokio kaltinamosios tardymo metu transformuodavosi į Dievo išsižadėjimą ir išdavystę, į tarnavimą šėtoniškajai antibažnyčiai; liaudies šventės ir kalendoriniai papročiai transformuodavosi į nešvankius sambūrius, kuriuose raganos santykiuodavusios su velniais. Kar-toju: demonizuojama buvo ne tik teismo proceso auka – demonizuojama buvo valstietiškoji liaudies kul-tūra. Kaltinamoji būdavo pasmerkta nuo pat pradžios, o drauge su ja pasmerkimas apėmė ir visą tą maginę bei mitinę tradiciją, kurią ji teisme nevalingai įkūnijo. Liau-dies kultūros atstovams bei reiškėjams buvo diegiama mintis jų tikėjimus ir apeigas esant nuodėmingus. Nors teisėjai tiesiai apie šią kultūrinę bei religinę tradiciją nekalbėjo ir, galimas dalykas, apie ją nė negalvojo, nepaisant sąmoningų ar nesąmoningų ketinimų, objektyviai teisama buvo būtent ji⁶.

Viena vertus, prietarų bei pagonybės liekanų naiki-nimas, krikščioniškojo tikėjimo pagrindų neišmanymo likvidavimas, agrarinių kaimo kultų, švenčių ir pramogų slopinimas bei draudimas ir, antra vertus, raganų ir bur-tininkų persekiojimas iš esmės buvo vieno ir to paties puolimo prieš liaudies kultūrą apraiškos. Bet labai skirtingos apraiškos. Svarbiausias skirtumas buvo tai, kad į liaudies kultūros reiškėjų naikinimą buvo aktyviai įsitraukusi pati liaudis. Valstiečiai ir miestelėnai darė spaudimą valdžiai, reikalaudami susidoroti su raganomis, ir džiūgavo matydami laužus, kuriuose jos buvo deginamos, nesuvokdami, kad drauge su raganomis nuosprendis buvo paskelbtas ir jų pačių pasaulėvokai bei tradicinei elgsenai.

Teisėjams, išsilavinusiems ir neretai inteligentiš-kiems žmonėms, būdinga neapykanta velniui ir jo tar-naitėms, galimas daiktas, tiesiog slėpė neįsisąmonintą pasibjaurėjimą paprastos liaudies kultūra. Kadangi jų pačių kultūra jiems atrodė vienintelė įmanoma ir leistina, tad kitą kultūrą jie suvokė kaip antikultūrą.

6. Šiuo atžvilgiu paminėtinas italų istoriko K. Gincburgo darbas apie XVI–XVII a. pirmosios pusės Friulio „benandančius“ (*benandanti*, pažodžiui „geri ėjikai, gerai einantys“). Jie save laikė geraisiais burtininkais, maginėmis priemonėmis kovojančiais prieš piktuosius burtininkus. Kova vykdavusi naktinių skraidymų metu, o „ginklai“ buvo kmyną kuokštas „benandančio“ rankoje ir sorgo stiebas pik-tojo burtininko rankoje; „benandančiams“ nugalėjus, metai būsią derlingi, o piktųjų burtininkų pergalė gresia nederliumi. Priešingai raganoms, „benandančiai“ teigė kovojantys už Kristaus tikėjimą. K. Gincburgo nuomone, tai liaudiškojo religingumo apraiška, kurioje vaisingumo kultas susietas su mirusiųjų kultu. Iškalbinga tai, kad inkvizitoriai, tyrę „benandančių“ bylas, stengėsi jiems pritaikyti įprastą raganų kategoriją, ir galiausiai vienas iš „benandančių“ prisipažino dalyvavęs orgijoje. Šių žmonių savaiminiai pasisakymai ir prisipažinimai, išgauti teisėjų, išlikusiuose teismų protokoluose neatskiriama sumišę, tad rekonstruoti „benandančių“ tikėjimus jų tikroju pavidalu perdėm sunku. Žr. C. Ginzburg. *I benandanti: Stregoneria e culti agrari tra Cinquecento e Seicento*. Torino, 1979; plg. C. Ginzburg. *Présomptions sur le sabbat*. Iš: *Annales*, 1984, 39e année, Nr. 2, p. 341–354.

Dvi raganos gamina nuodus, į viralą dėdamos gaidį ir gyvatę. Ulricho Molitoro graviūra. 1489 m. Iš knygos „De Lamiis et Pythonicis Mulieribus“ („Apie raganas ir žiniuones“).

Kadangi jų kultūra buvo visokeriopai orientuota į Dievą, vadinasi, toji kita kultūra neišvengiamai turėjo būti paskleista velnio. Todėl kovoje su ja leistinos ir pateisinamos visos priemonės. O visų efektyviausias būdas įveikti velnią, t. y. išgauti raganos prisipažinimą (be prisipažinimo kaltinamasis nuosprendis negalėjo būti priimtas), – kankinimas.

Kaip jau minėta, kankinimas, kurio viduramžiais būdavo griežiamasi tik išimtiniais atvejais, juridinėje praktikoje imtas plačiai taikyti būtent nagrinėjamoju laikotarpiu ir pirmiausia kaip tik procesuose dėl kaltinimo raganavimu. Tardymuose dalyvaudavo budelis, kaltinamajai būdavo demonstruojami kankinimo įrankiai, ir neretai vien grasinimo juos panaudoti užtek-davo, kad auka „prisipažintų“. Dažniausiai taikyta kankinimo priemonė – surišti rankas kaltinamajai už nugaros ir pakabinti ją už rankų; prie kojų dar būdavo prikabinamas svarstis, o jo svoris, kankinamajai užsigy-nus, didinamas. Taikytos ir kitos kankinimo priemonės.

Be kankinimo, turėjusio priversti proceso auką prisi-pažinti susidėjus su velniu, taikytos ir kitos procedūros jos raganiškai prigimčiai atskleisti. Kaltinamajai būdavo nuskutami kūno gyvaplaukiai, ir daktarai, badydami adatomis, ieškodavo skausmui nejautrių vietų: tokios vietos reiškė, kad prie jų buvo prisilietęs velnias, vadi-

nasi, kaltinamoji – jo tarnaitė. Išbandymas ašaromis – kaltinamajai buvo skaitoma Biblijos ištrauka, ir jeigu ji neverkė, tai buvo laikoma kalta (taip, pavyzdžiui, buvo nuteista Keplerio motina)⁷. Jei įtariamoji atkakliai neigė savo ryšius su velniu, tai irgi galėjo būti išaiškinta kaip įrodymas – tatau pats nelabasis kliudo jai prisipažinti. Kaltinamąsias sverdavo svarstyklėmis, nes tikėjimas raganas galint skraidyti piršo mintį, kad jos turinčios sverti mažiau nei dori žmonės. Gana paplitęs buvo išbandymas vandeniu: moterį surištomis rankomis ir kojomis įmesdavo vandenin, ir jeigu ji neskendo, tai reišė, kad skaisčioji stichija nepriima raganos. Pagaliau būta „specialistų“, galėjusių atpažinti raganas pagal jų išvaizdą. Toks atvejis paliudytas 1644 m. Dižono (Dijon) diecezijoje, kur kažkoks pamišėlis valdžios leidimu vaikščiojo po kaimus ir apžiūrinėjo patikrinimui suvartus valstiečius; jo apkaltintieji raganavimu paskui buvo išbandomi kankinimais ir dalis jų sudeginta⁸.

Žinoma, kyla klausimas: kodėl tikintys ir teisiškai išsilavinę žmonės, puikiai supratę, kad fiziniams kankinimais iš aukų galima išgauti bet kokius, net fantastiškiausius prisipažinimus (o kad jie tai suprato, patvirtina raganų procesų kritikų pasisakymai, skambėję ir XVI bei XVII a.), vis dėlto kankinimus laikė visai tinkama ir net neišvengiama priemone nagrinėjant bylas, iškeltas dėl kaltinimo raganavimu? Kalbos apie teisėjų žiaurumą, sadistinius polinkius, neatsakingumą ir nebaudžiamumą nieko nepaaiškina. Kad ir koks asmuo būtų nagrinėjęs tokią bylą, tam, kad jis galėtų griebtis kankinimo, buvo būtinas koks nors rimtesnis pagrindas. Ir toks pagrindas buvo. Santykiai su nelabuoju ir tarnavimas jam tuomečių teisininkų ir teologų buvo laikomas itin rimtu, išimtinu nusikaltimu (*crimen exceptum*), prilygstančiu Dieviškosios didybės įžeidimui, tad jokie apribojimai dėl kankinimų taikymo čia nebeturėjo galios.

Tačiau buvo ir kitas pagrindas įtariamai raganai taikyti kankinimus. Atkreipkime dėmesį į tai, kad atkaklus kaltinamosios neigimas turėjęs ryšių su velniu tik sustiprindavo teisėjų įtarimus, negana to, buvo laikomas tų ryšių įrodymu, ir kankinimai būdavo tęsiami dvigubai įnirtingiau. Mat asmuo, įtariamai susidėjęs su nelabuoju, buvo laikomas jo apsėstu. Per visus viduramžius pasitaikydavo žmonių, kurių elgesys kėlė įtarimą, kad juos yra apsėdusi piktoji dvasia, ir daugelis šventųjų pelnė šlovę kaip tik savo gebėjimu piktoją dvasią išvaryti. Egzorcizmas bažnyčios istorijoje – kasdienybė. Vis dėlto viduramžiais piktosios dvasios išvartymas nesirėmė kankinimais. O dabar įsigalėjo kaip tik šis būdas. Susitepusi raganavimu moteris bylos nagrinėjimo metu neigia susidėjusi su velniu todėl, kad ji esanti

Raganų vakarienė. Ulricho Molitoro graviūra. 1489 m. Iš knygos „De Lamiis et Pythonicis Mulieribus“ („Apie raganas ir žiniuones“).

jo apsėsta, vadinasi, velnią reikia iš jos išvaryti, dėl to „indui“, kuriame slapstosi piktoji dvasia, taikytinos kad ir žiauriausios priemonės. Kankinimas, tiesą sakant, skirtas ne kaltinamajai, o ją apsėdusiam velniui. Įsikūręs žmogaus apvalkale, jis neleidžia savo aukai ištarti teisėjų laukiamo prisipažinimo. O štai kaltinamosios sutikimas papasakoti apie raganų puotas, apie skraidymą į jas, apie savo pasivertimus vienu ar kitu gyviu, apie santykiavimą su velniu ir galiausiai apie piktadarybes, kurias padariusi jo primokyta, reiškė, kad egzorcizmas pavyko ir velnias apleido nelaimingosios kūną⁹.

Raganų persekiojimas, nusiritęs per visą katalikiškąją bei reformuotąją Europą, vienur jas palietė stipriau, kitur silpniau ir turėjo daugybę regioninių ypatybių. Antai Anglijos raganų teismų procesai šiek tiek atsiskiria, nes raganavimas čia buvo suprantamas veikiau kaip nusikaltimas visuomenei nei kaip erezija, todėl teismuose būdavo keliami kaltinimai padarius tam tikriems asmenims žalos ir vos retykiais – susidėjus su velniu. Orgijų, sukubų ir inkubų, raganų gebėjimo keisti pavidalą vaizdiniai čia nesusilaukė pripažinimo. Betgi pagrindinis Anglijos skirtumas nuo kitų Europos šalių buvo tai, kad kaltinamosioms raganavimu netaikyti

7. K. Baschwitz. *Hexen und Hexenprozesse: die Geschichte eines Massenwahns und seiner Bekämpfung*. München, 1963, p. 253 ir t.

8. H. Kamen. *The Iron Century: social Change in Europe, 1550–1660*. London, 1971, p. 249.

9. H. Fehr. Zur Lehre vom Folterprozeß. Iš: *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung*, 1933, t. 53; H. Fehr. Zur Erklärung von Folter und Hexenprozeß. Iš: *Zeitschrift für schweizerische Geschichte*, 1944, t. 24.

kankinimai. Kontinentinėje Europoje raganų medžioklės labiausiai buvo apimtos Prancūzija ir Imperija, nors ir čia būta skirtumų. Persekiojimai nebuvo nuolatiniai, veikiau pramaišiu keitėsi paūmėjimo ir atoslūgio laikotarpiai. Hju Redvaldo Trevor-Roperio (Hugh Redwald Trevor-Roper) požiūriu, esą raganų erezijos tvirtovė buvo kalnuotieji Alpių rajonai, apgyventi krikščionybės mažai tepaliestų valstiečių, naujausieji tyrimai nepatvirtina: itin aršų pavidalą raganų persekiojimai įgautavo kaip tik tankiai apgyventose ir išsivysčiusiose Vakarų Europos dalyse.

Ir pats persekiojimo pobūdis skirtinguose kraštuose buvo nevienodas. Itin reikšmingi kaltinimai susidėjus su velniu buvo Prancūzijos raganų procesuose. Vienais atvejais persekiojimų aukomis tapdavo individai, kitais – prasidėdavo savotiškos grandininės reakcijos: vienos ar kelių raganų sudeginimas sukeldavo naujus procesus prieš nuteistųjų įvardytus asmenis. Būta vietovių, kuriose raganų medžioklė išplėsdavo iš gyvenimo nemažą dalį moterų ir vyrų, tad galiausiai ištuštėdavo ištisi kaimai, nors tai ir nebuvo visuotinis dėsningumas. Kai kuriuose pietvakarių Vokietijos rajonuose teismo valdininkai galiausiai ėmėsi priemonių pristabdyti persekiojimus, nes jų auka jau galėjo tapti bet kas. Persekiojimų kritikas Frydrichas Špė 1631 m. rašė: „Kam dar neaišku, kad šitaip gali tęstis be galo? Todėl teisėjams nelieka nieko kita, kaip nutraukti procesus... kitaip galų gale jiems teks sudeginti savo artimuosius, pačius save ir visą pasaulį“¹⁰.

Nūdien istorikai jau liovėsi bandę bent apytiksliai nustatyti bendrą raganų medžioklės aukų skaičių – tokių duomenų nėra. Dalis teismų protokolų išnyko be pėdsakų – jie buvo sumesti ugnin kartu su raganomis, siekiant ištrinti apie jas bet kokią atmintį. Patikrinus pasirodė, jog kai kurių teisėjų pareiškimai sudeginus tūkstančius raganų – tuščios pagyros. Jos vertos dėmesio, bet statistikai nieko neduoda. Senos kalbos apie milijonus aukų niekuo neparemtos. Skaičiuoti gal tektų ne šimtais („šimtas tūkstančių laužų“, pasak Voltero), o dešimtimis tūkstančių. Vis dėlto galimas mažesnis nuteistųjų skaičius nesumažina šios užtrukusios fanatizmo epidemijos ir ją lydėjusių susidorojimų siaubo.

5.

Įtikinamai paaiškinti tokį sudėtingą istorinį reiškinį kaip raganų persekiojimas, trukusį kelių kartų gyvenimus, – itin keblus uždavinys. Jis ir šiandien dar neišspręstas. Dabartiniai mokslininkai tik dar labiau nutolo nuo bendros nuomonės nei anksčiau gyvenusieji¹¹. Vis dėlto nemažai istorikų, remdamiesi naujais socialinės antropologijos tyrimo metodais, linksta šį reiškinį aiškinti taip, kaip yra siūlę K. Tomasas (C. Tho-

mas), A. Makfarleinas (A. Macfarlane) ir P. Miušemblē (R. Muchembled).

Šie mokslininkai konstatuoja ryškias permainas XVI–XVII a. Vakarų Europos valstiečių gyvenime, buvusios socialinės-psichologinės pusiausvyros, grindusios viduramžių kaimo bendruomenės buitį, suirimą. Viena vertus, paūmėjęs tarpusavio antagonizmas, pašliję tarpusavio talkos santykiai, antra vertus, tradicinio pasaulėvaizdžio krizė, sukelta tiek šių socialinių pokyčių, tiek bažnyčios, atkakliai diegusios naują, reformuotą krikščionybės versiją, atitrūkusią nuo viduramžių liaudiškosios krikščionybės, – visa tai neišvengiamai kurstė valstiečių sąmonėje kankinamą įtampą, didinamą dargi anksčiau minėtų baimių bei netikrumo. Susidarė padėtis, kuri vertė valstiečius nesąmoningai ieškoti juos ištikusių materialių ir psichologinių negandų kaltininkų. Pažymėtina, kad kaltinimų raganavimu paprastai padaugėdavo laikotarpiais, kai atslūgdavo kovos su erezija įkarštis, ir atvirkščiai – religinės kovos pakilimas nustumdavo į užnugarį raganų persekiojimą. Buvo reikalingas atpirkimo ožys, ant kurio būtų galima sukarti savo baimes ir nuodėmes (tarp jų – ir dalyvavimą maginiuose ritualuose) ir kurį išgijusi kaimo bendruomenė atgautų sveikatos bei vidinės gerovės jausmą. Tokiu visais atžvilgiais patogiu atpirkimo ožiu ir tapo ragana. Ji buvo iš esmės beginklė, jos apkaltinimas skundėjui laidavo sielos išganymą, kaltininkų skaičių pagal poreikius buvo galima didinti, o svarbiausia – ragana visuomet buvo čia pat, po ranka, ir jos sunaikinimas teikė greitą pasitenkinimą. Prie to dar prisidėjo tradicinis krikščionybės antifeminizmas, skatinęs į moterį žiūrėti kaip į blogio indą.

Raganų persekiojimas kurstė ir visuotinės baimės atmosferą: kas nekaltino kitų, rizikavo būti apkaltintas pats. Panika plito, pasiglemždama vis naujas aukas. Pirmieji krito visokio plauko kaimo marginalai, neatitikę visuotinio konformizmo reikalavimų, savo ruožtu kaimo kolektyvas galėjo pasijusti homogeniškesnis, tarsi apsilavęs nuo nešvarumų. A. Makfarleino regioninis tyrimas (jis ištyrė Anglijos Esekso grafystės 1560–1680 m. teismo protokolus) atskleidžia, kad raganų persekiojimas tuo laikotarpiu buvo kaimo gyvenimo kasdienybė; tarp kaltinamųjų vyravo mažiau pasiturintys asmenys, nei patyrę jų tariamą kenkimą¹². Tačiau tais neretais atvejais, kai persekiojimai įgautavo grandininės reakcijos pobūdį, kaip antai pietvakarių Vokietijoje, jie galėjo užgriebti ir turtingesnius, tad būtų pernelyg paprasta potencialiomis raganų medžioklės aukomis laikyti vien vargšes senutes. Viskas buvo kur kas sudėtingiau.

Raganai įvykdomos bausmės liudininkais ir tarsi dalyviais privalėjo būti visi bendruomenės nariai. Sudeginus demonologinio proceso auką, teisėjams ir

10. *Kultur der einfachen Leute*, p. 42.

11. N. Cohn. *Europe's Inner Demons*. London, 1975, p. 99.

12. A. Macfarlane. *Witchcraft in Tudor and Stuart England: A regional and comparative study*. New York, 1970.

Vidurnakčio puota. Raganos šoka su velniais. *Frančesko Marijos Guaco (Francesco Maria Guazzo) graviūra, 1610 m. Iš knygos „Compendium Maleficarum“ („Raganų sąvadas“).*

valdininkams būdavo surengiamas banketas. Susidorojimo su ragana procedūra būdavo pabrėžtinai vieša ir iškilminga, ji aiškiai buvo skirta padaryti maksimalų psichologinį poveikį kolektyvui, kurio narys buvo rituališkai sunaikintas. Terorizuojami valstiečiai arba miestelėnai taip patirdavo palengvėjimą: blogio sėkla pašalinta!

Vis dėlto K. Tomaso ir R. Miušemblė iškelta koreliacija tarp kaime vykstančių socialinių procesų ir raganų persekiojimo lieka hipotetiška. Jei tokio pobūdžio sąsajų ir būta, tai jos, matyt, buvo itin sudėtingos ir netiesioginės, o pats sąveikos mechanizmas dar neatskleistas. A. Makfarleinas priėjo prie išvados, kad paaiškinti raganų persekiojimo vien ekonominėmis ar demografinėmis priežastimis neįmanoma. Jis pažymi įtampą tarp amžiaus grupių: apie du trečdaliai raganų „apkerėtųjų“ Esekse buvo paaugliai arba vaikai. Kartais raganavimu būdavo apkaltinami giminės, ir čia ateina į galvą paralelės su Afrikoje raganavimą tiriančių etnologų duomenimis: nesantaika tarp giminaičių ten yra gana būdinga atitinkamų kaltinimų priežastis. Betgi XVI–XVII a. Anglijoje ir, matyt, apskritai Europoje svarbiausias raganų bylas lėmusių konfliktų šaltinis buvo kaimynystės santykiai. A. Makfarleinas daro prielaidą, kad raganų persekiojimas atliepė perėjimą nuo glaudžia kaimynystėje paremtos, didžiai integruotos kaimo bendruomenės prie individualizmo ir jį lydėjusios baimės, kurią kėlė tradicinės moralės krizė¹³.

13. Vėliau Makfarleinas pakeitė savo požiūrį, kadangi suabejojo, ar Anglijoje išvis būta valstietijos ne tik XVI–XVII a., bet ir ankstesniu laikotarpiu. Žr. A. Macfarlane. *The Origins of English Individualism: The Family, Property and Social Transition*. Oxford, 1978, p. 1 ir t.

K. Tomasas priduria, kad tikėjimas raganomis sudygęs iš slaptos priešiškos, kurio kaimo bendruomenė nemokėjo tinkamai išreikšti. Šią įtampą kėlusios vargingiausių ir labiausiai nesavarankiškų bendruomenės narių padėtis. Įtariamasis raganavimu užėmė ir socialiai, ir ekonomiškai žemesnę padėtį palyginti su jo „auka“ bei asmenimis, prisiėmusiais kaltinimo liudininkų vaidmenį, ir kaip tik todėl jis, nepajėgdamas atvirai suvesti sąskaitų, griebdavęsis maginių keršto priemonių. Vargšai, kuriems pagal tradiciją parapijiečiai turėjo padėti, nuo šiol kaime imami suvokti kaip materialinė bei moralinė našta ir grėsmė tvarkai. O slaptas kaltės jausmas prieš juos suarė dirvą jiems kaltinti raganavimu. K. Tomaso nuomone, tai buvo konfliktas ne tarp turtuolių ir vargšų, o tarp santykinai neturtingų ir visiškai nepasiturinčių¹⁴. Dar ryžtingiau antagonizmą tarp prasigyvenusios viršūnėlės, tvarkiusios kaimo bendruomenės reikalus, ir jos apačių, prisidėjusių prie raganų medžioklės, iškerojusios Šiaurės Prancūzijoje ir Pietų Nyderlanduose XVII a. pradžioje, pabrėžė R. Miušemblė. Jo manymu, kaimo „oligarchai“ tiesiog prisibijojo vargšų, ir pasitelkė vietos raganų naikinimą kaip būdą atitraukti valstiečių dėmesį nuo turtinių bei socialinių prieštaravimų. O viename kaime „išaiškintų“ raganų skaičius kartais būdavo gana nemenkas¹⁵.

Raganų medžioklės kilmė ir paplitimas katalikiškoje bei protestantiškoje Europoje, plačių miesto ir kaimo gyventojų masių įsitraukimas į šiuos persekiojimus, taip pat priežastys, dėl kurių ši kolektyvinė psichozė galėdavo pasibaigti, reikalauja tolesnio tyrimo. Šiaip ar taip, galima konstatuoti, kad valstietijos vaidmuo šiame precedentų neturinčiame reiškinyje (nes raganavimas ne Europos tautosose niekuomet nėra susilaukęs tokio masto organizuotų ir religija bei teologija grindžiamų persekiojimų) buvo itin svarbus, o tai, kad kaltinimai juodąja magija būdavo reiškiami kone vien kaimo gyventojų iniciatyva, yra neabejotinas trinties ir konfliktų bendruomenės viduje požymis.

O štai dėl raganų medžioklės pabaigos XVII a. antroje pusėje, tai, kaip jau sakyta, praėjusio amžiaus istorikų teiginys, esą ji paaiškinama proto ir švietimo pergale prieš tamsybę ir neišmanymą, naujausių tyrimų buvo atmestas. Amerikiečių istoriko manymu, „prablaišėjimas“ atėjo ne iš knygų ir ne iš kokios nors nuosaikių pažiūrų grupės, o iš niūraus įsisąmoninimo, kad tolesnis raganų persekiojimas gresia bet kokių socialinių ryšių suirimu. Tik palaipsniui ši mintis pasiekė masinius raganų procesus išgyvenusius žmonių protus. Pažymėtina, kad ir oficialiai nutraukus teisinius persekiojimus dėl kaltinimo raganavimu, kaime dar ilgai praktikuotas

14. K. Thomas. *Religion and the Decline of Magic: Studies in popular beliefs in XVIth and XVIIth century England*. London–New York, 1971.

15. R. Muchembled. *La sorcière au village*, p. 191 ir t.

neteisminis susidorojimas su įtariamaisiais magiškai padarius žalą kaimynams.

Taigi, raganų medžioklės sociologinės interpretacijos bandymai kol kas atrodo ne pernelyg įtikinami. Vidinių konfliktų kaimo bendruomenėje būta ir anksčiau laikais, tačiau jie nesukėlė tokių katastrofiškų padarinių. Netgi atsižvelgiant į tai, kad prieštaravimai XVI–XVII a. Vakarų Europos kaime paaštrėjo, jais nelenkva, be didelių pritempimų, paaiškinti šį unikalų tokio masto reiškinį. Faktas lieka faktu: XVI a. antrojoje pusėje ir XVII a. žmonių masės buvo apimtos baimės, vertusios juos negandų kaltininkais įtarti savo kaimynus ir skųsti juos valdžiai už nebūtus nusikaltimus. Dvasininkija, pamokslininkai, gausėjusių tuomet ordinų vienuoliai, visur kur matydami „velnio ranką“, žinoma, prisidėjo prie baimių plitimo, bet tai dar nepaaiškina ypatingo liaudies imlumo tokio pobūdžio mokymams ir aktyvaus dalyvavimo raganų medžioklėje, kuris kaip tik ir lėmė persekiojimų mastą, įniršį bei trukmę.

Nagrinęjant šį klausimą, derėtų atsižvelgti į valstybinės valdžios vaidmenį. Vidinius konfliktus viduramžių kaimas paprastai sprendė savo jėgomis, atskirais atvejais – dalyvaujant senjorui. XV a. pabaigoje ir XVI a. įsitvirtinęs absoliutizmas vis ryžtingiau ir visapusiškiau kišasi į valstiečių gyvenimą. Kaimuose kartais pasitaikydavę savavališki susidorojimai su raganomis uždraudžiami, nes centrinė valdžia monopolizavo teismo ir policijos funkcijas ir nepakentė nekontroliuojamos vietinės iniciatyvos. Nuo šiol susidorojimas su raganomis buvo atliekamas valstybinių teisėjų. Kitaip tariant, konfliktai, projektuojami į velnio tarnų persekiojimo ekraną, daugiau nebebuvo kaimo bendruomenės vidaus reikalas – vadovauti jiems ėmėsi valstybė ir bažnyčia.

O mes jau matėme, kad XVI a. antroji pusė ir XVII a. pasižymi intensyviu naujos krikščioniškosios religijos sampratos diegimu masėms, tiek iš protestantiškų bažnyčių, tiek ir iš potridentinės katalikų bažnyčios pusės, kuris žlugdė tradicinį bendruomenės narių pasaulėvaizdį ir elgsenos būdus. Ši „akultūracija“ buvo simptomas, liudijantis atsiradusį pernelyg didelį atotrūkį tarp neišsilavinusių visuomenės sluoksnių kultūrinės tradicijos ir bažnytinio bei valdiškojo elito kultūros, taip pat kylančios švietėjiškosios kultūros. P. Šoniu nuomone, moteris raganavimu daugiausia kaltintos todėl, kad moteris buvo pagrindinė archajiškosios sakinės kultūros, kuri priešinosi akultūracijai, saugotoja ir tęsėja¹⁶.

Bažnyčia ir pasaulietinei valdžiai ragavimas reiškė visų liaudies pasaulėvokos ir atitinkamos praktikos

„ydu“ įsikūnijimą, iš pagrindų priešišką ideologinei monopolijai, į kurią pretendavo bažnyčia ir absoliutinė XVI–XVII a. valstybė. Tad susidorojimas su raganomis sudarė atmosferą, palankią liaudies kultūrai užgniaužti. Raganų persekiojimų pabaigą R. Miušembliė aiškina tuo, kad dirva, kurioje šaknijo tikėjimas raganyste, – tradicinė liaudies kultūra – iš esmės jau buvo sunaikinta¹⁷. Tokiu atveju istorinę masinės raganų medžioklės tragediją galima traktuoti kaip vieną iš ilgos bažnyčios kovos su liaudies kultūra aktyvų, kovos, kuri itin sustiprėjo baigiantis viduramžiams, kai skilimas tarp oficialiosios ir liaudies kultūrinių tradicijų pavirto praraja ir kai absoliutizmas bei jam tarnauti ėmusi bažnyčia sudavė triuškinantį smūgį ligi tol santykinai autonomiškai liaudies kultūrai. Pirmiausia jis kirto per valstiečių kultūrą, ypač svetimą viešpataujantiai kultūrai. Po šio smūgio apie liaudies kultūrą, tiesą sakant, galima kalbėti tik kaip apie dezintegruoto buvusio vienio skeveldras arba pseudoliaudišką kultūrą, t. y. tuos kultūros surogatus, kuriuos dvasiniame gyvenime viešpatavęs elitas siūlė liaudžiai.

Versta iš: A. Я. Гуревич, „Ведьма в деревне и перед судом“ (народная и ученая традиции в понимании магии). Iš: *Языки культуры и проблемы переводимости*, отв. ред. Б. А. Успенский. Москва: 1987, p. 12–46.

Iš rusų kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS

A witch in the village and in court (How magic was perceived by the common folk and educated persons)

Aron GUREVIČ

Presented here is a translation of an article by Aron Gurevič, one of the most famous 20th–21st c. medieval culture historians, who lived in Russia (Moscow) and wrote in Russian. The article examines the reasons, origins, nature and lessons learned from the so-called witch hunts. The key point from which the authors looks at this tragic phenomenon from Western history is the relationship between “high” culture (the church, manor, educated people, enlighteners) and folk culture. The persecution of witches, according to the author, is the cultural war of the church and teachers against folk culture and all of its manifestations.

16. P. Chaunu. Sur la fin des sorciers au XVIIe siècle. Iš: *Annales*, 1969, 24e année, Nr. 4, p. 906. Plg. R. Muchembled. *La sorcière au village*, p. 136.

17. R. Muchembled. *Culture populaire et culture des élites dans la France moderne (XVe–XVIIIe siècles): Essai*. Paris, 1978.